

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Дрозд Валентини Георгіївни на дисертацію Коваленка Іллі
Олександровича «Розслідування шахрайства у сфері використання
банківських електронних платежів», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Автор наголошує на тому, що громадяни мають право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності, як передбачено у статті 41 Конституції України. Крім того, І. О. Коваленко говорить про те, що Водночас досить велика кількість протиправних діянь якраз вчинюється у сфері власності (крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства). Слід наголосити, що протягом останнього десятиріччя в Україні та в усьому світі інформаційні технології зробили великий крок вперед, що стало одним з вагомих чинників загострення криміногенної ситуації у сфері банківської діяльності. Адже з масовою комп'ютеризацією та використанням всесвітньої мережі Інтернет діяльність злочинного середовища набула відповідні зміни як серед новітніх способів учинення протиправних діянь, так і серед засобів їх учинення. Також у зв'язку з розвитком банківської системи України, використанням в банківській діяльності таких продуктів як Internet Banking, Клієнт-Банк та інші збільшилася кількість кримінальних правопорушень в сфері банківських електронних платежів. З огляду на складність кримінальних проваджень досліджуваної категорії, як у всьому світі, так і в Україні, виникає необхідність у створенні сучасної методики розслідування вказаних протиправних діянь, чим і визначається актуальність дисертаційного дослідження.

Теоретичним базисом для реалізації нашого дослідження стали фундаментальні праці вчених з різних напрямків юридичної науки (криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності,

кримінального права, кримінології), котрі внесли змістовний вклад у розробку засад розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, О. І. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, О. М. Джужі, Л. Я. Драпкіна, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, В. П. Захарова, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, О. В. Кириченка, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, В. А. Колесника, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, Л. М. Лобойка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, С. І. Мінченка, Д. Й. Никифорчука, О. В. Одерія, В. Л. Ортинського, І. В. Пирога, М. А. Погорецького, М. І. Порубова, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, А. В. Столітнього, М. П. Стрельбицького, В. Є. Тарасенка, Р. В. Тарасенка, О. Ю. Татарова, В. М. Тertiшника, В. В. Тіщенко, В. Г. Уварова, Л. Д. Удалової, І. Ф. Хараберюша, П. В. Цимбала, М. С. Цуцкірідзе, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. В. Шендрика, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова, О. О. Юхна, М. П. Яблокова та ін.

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами методики розслідування різних видів шахрайства та окремих його аспектів, зробили такі науковці як А. І. Анапольська, Г. С. Бідняк, О. В. Герасимов, С. В. Головкін, Т. В. Коршикова, С. С. Кузьменко, О. В. Курман, В. Р. Мойсик, О. Л. Мусієнко, Н. О. Опанасенко, Т. В. Охрімчук, Н. В. Павлова, В. І. Пазиніч, Д. А. Птушкін, А. В. Реуцький, В. В. Сабадаш, О. А. Самойленко, С. В. Самойлов, Т. Л. Тропіна, В. Г. Хахановський, К. О. Чередник, С. С. Чернявський, Д. Е. Чувирін, С. В. Чучко та ін.

Автор акцентує увагу на тому, що наукові праці вказаних вчених, не враховуючи їх вагомості, розкривали лише окремі аспекти розслідування по конкретним видам шахрайства. Крім того, через ряд змін у законодавстві певні положення або змінилися, або взагалі перестали існувати. Зважаючи на високу

латентність шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів виникають суттєві утруднення у процесі доказування та організаційно-тактичному забезпеченні розслідування вказаних діянь. Це вимагає удосконалення криміналістичних засобів та методів проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначені чинники у своїй сукупності визначили актуальність даної проблематики, її наукову, теоретичну та практичну значимість, а також зумовили вибір напряму дисертаційної роботи.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні відносини, що виникають під час розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. Предметом дослідження є розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів (стор. 29 дис.).

Дисертація виконана відповідно до Тематики наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454; положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1023-р/); Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та МВС України щодо обміну інформацією з ЄРДР та інформаційних систем органів внутрішніх справ (спільний наказ ГПУ та МВС України № 115/1046); Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу (рішення Національної академії правових наук України № 3/2019); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, що затверджені на загальних зборах Національної академії правових наук України 03.03.2016 р., а також у межах загальноуніверситетської наукової теми Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та

криміналістичного забезпечення протидії злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0118U100431).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Методологія та методика дослідження вибрані вірно. Як вбачається з відповідних положень дисертації, автор володіє методологією наукового аналізу складних проблем теорії і практики юридичної науки.

В процесі дослідження дисертант, для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження, використав у роботі загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Їх застосування було обумовлено системним підходом, що дозволяє реалізувати докладний розгляд методики розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів.

Результати дисертаційного дослідження І. О Коваленка є аргументованими та переконливими, вони отримані завдяки широкому використанню наукових джерел, емпіричного матеріалу та вмілому використанню різноманітних методів наукового дослідження.

Зокрема, **емпіричний матеріал** відповідає вимогам репрезентативності. Емпіричну основу дослідження становлять офіційні відомості статистичної звітності Генеральної прокуратури та результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики за 2011-2021 рр.; результати вивчення 156 кримінальних справ та 211 кримінальних проваджень за фактами вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Київська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Херсонська області та м. Київ); зведені результати опитувань 125 працівників прокуратури, 317 слідчих, 378 працівників оперативних підрозділів та 62 працівників експертних установ МВС України.

Метою дослідження є вирішення конкретного наукового завдання щодо

розробки методики розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, а також формулювання на зазначеній основі з урахуванням діючого законодавства науково обґрунтованих пропозицій стосовно удосконалення практики кримінальних проваджень визначеної категорії. Для виконання окресленої мети поставлено та, як показало ґрунтовне вивчення дисертаційного дослідження, вирішено ряд завдань (стор. 28 дис.).

В цілому, **достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків**, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою структурою наукової розробки, логікою викладення матеріалу, потужним масивом емпіричної та джерельної бази.

Структура дисертації є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до вирішення проблем розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні І. О. Коваленко використав емпіричні матеріали, а також правові та наукові джерела.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

І. О. Коваленко вміло поєднавши наукову і практичну діяльність, ґрунтовно проаналізував теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, сформулював на цій основі виважені й слушні висновки, які є вагомим внеском у теорію української криміналістичної та кримінально-процесуальної науки.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають належний рівень обґрунтованості та достовірності.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків та рекомендацій. Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним

монографічним дослідженням методики розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, в якій сформульовано ряд наукових домінант і рекомендацій, котрі відзначаються науковою новизною та мають вагоме теоретичне і практичне значення.

У результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовано та обґрунтовано низку висновків й рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності відповідних органів, що характеризуються науковою новизною й мають важливе теоретичне та практичне значення.

Вивчення змісту дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є наступні.

Так, надано інформативне наповнення криміналістичної характеристики визначених протиправних діянь, у якій послідовно охарактеризовано такі її елементи: спосіб учинення шахрайства, обстановку вчинення кримінального правопорушення, слідову картину, особу шахрая та особу потерпілого.

Також виокремлено віктимогенні групи потерпілих, а саме: а) особи, які піддалися впливу знайомих та родичів під час реалізації банківських електронних платежів; б) особи, які піддалися обману незнайомих осіб під час реалізації банківських електронних платежів; в) особи, які повідомили свої персональні дані працівникам банківської сфери; г) особи, які з огляду на негативні психічні стани піддалися впливу незнайомих осіб під час реалізації банківських електронних платежів.

Автором розглянуто систему обставин, котрі підлягають встановленню при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, серед яких найважливішим є наступні: обставини, котрі характеризують вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів (відомості про час, місце вчинення шахрайства, відомості про спосіб його вчинення, наприклад: використання ботів для спаму та потрапляння шкідливих програм до комп'ютерного забезпечення потерпілого; використання реквізитів картки, які викрадені з серверів

магазинів електронної торгівлі, платіжних та розрахункових систем, з персональних комп'ютерів користувачів; відомості про сліди протиправного діяння); визначення місця отримання неправомірного доступу та інтеграції до мережі (зсередини чи ззовні) та способи вчинення неправомірного підключення (злам програм захисту даних, маніпуляції з даними, командами та інформацією, використання шахрайських програм, технічних прийомів); засоби, що використовуються при скоєнні правопорушення: це можуть бути як технічні, такі як ЕОТ, смартфони, планшети, модеми, маршрутизатори, так і програмні, такі як VPN, браузері, графічні редактори, програми кодування інформації; обставини, котрі відносяться до характеристики особи злочинця та особи потерпілого (кількість правопорушників – факт розподілу функцій серед шахраїв, завдання кожного з них).

Визначено категорії свідків при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь, а саме: особи, яким може бути відома інформація про обставини та умови протиправної діяльності, яку вони спостерігали; особи, які перебувають у родинному або іншому зв'язку із шахраєм; особи, яким відомо умови та обставини тих дій, в яких вони брали участь; особи, які певним чином сприяли вчиненню шахрайства, але самі про це не знали; особи, які були обізнані про обставини, що передували шахрайству; працівників банківських установ, які були задіяні в використанні банківських електронних платежів.

Справляє позитивне враження й перелік місць, де може проводитись обшук, зокрема: зберігання і обробки інформації про банківські електронні платежі, що зазнала злочинного впливу (67 %); знаходження комп'ютерного обладнання, що використовувалося при здійсненні протиправного діяння (43 %); збереження інформації, отриманої злочинним шляхом (41 %); настання шкідливих наслідків (10 %).

Важливе значення мають і аргументи стосовно організації і тактики проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема таких як

спостереження за об'єктом, огляд кореспонденції, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з транспортних та електронних систем.

Дисертант напрацював самостійні наукові узагальнення та висновки, які виносить на захист. Разом із збагаченням теорії криміналістики та кримінального процесу вони мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені у дисертації положення та рекомендації можуть бути використані та використовуються у: науковій діяльності – для подальшого поліпшення окремих аспектів методики розслідування кримінальних правопорушень на базі сформульованих та означених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 20.11.2021 р.); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Оперативно-розшукова діяльність», а також під час підготовки підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 11.11.2021 р.); практичній діяльності – для вдосконалення діяльності правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності (акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 14.04.2020 р., Управління стратегічних розслідувань у Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 11.05.2021 р.).

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження І. О. Коваленка на тему «Розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів» включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення

академічної добросовісності.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні результати дослідження, що розкривають її основний зміст, викладено в 10 наукових працях, серед яких 3 наукові статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 2 стаття – у зарубіжних наукових періодичних виданнях (Словацька Республіка), 5 наукових праць – у збірниках наукових доповідей оприлюднених на науково-практичних конференціях та семінарах.

У першому розділі «Теоретичні основи побудови криміналістичної характеристики шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів» зазначається, що структура криміналістичної характеристики шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, яка нараховує наступні елементи: спосіб учинення шахрайства, обстановка вчинення кримінального правопорушення, слідова картина, особа шахрая та особа потерпілого. Встановлено, що вказані складові мають сталі кореляційні зв'язки та важливе значення для початкового етапу кримінального провадження з огляду на можливість висунення відповідних версій, а також проведення ряду слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.

З'ясовано зміст обстановки та слідової картини вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. Зокрема, при вчиненні такого шахрайства дії шахраїв можуть складатися із ряду операцій, пов'язаних із втручанням у облікові записи, електронні скриньки та інші електронні ресурси користувачів мережі Інтернет, які тривають у часі та здійснюються на необмеженій території. У зв'язку із чим набуває актуальності встановлення часово-просторових характеристик вчинення шахрайських дій. Часові параметри є достатньо розпливчасті, втім часом вчинення шахрайства у сфері електронних банківських платежів слід вважати моментом проведення транзакції, завдяки якій потерпілого було позбавлено грошей на його рахунку.

Встановлено криміналістично вагомі ознаки особи шахрая, а також складено його типовий портрет. Так, було визначено, що шахрайства в сфері банківських електронних платежів в основному вчиняють особи чоловічої статі у віці 25-35 років, які мають вищу освіту, неодружені та працюють у сфері підприємницької діяльності та сфері комп'ютерних технологій.

Виокремлено віктимогенні групи потерпілих, а саме: а) особи, які піддалися впливу знайомих та родичів під час реалізації банківських електронних платежів; б) особи, які піддалися обману незнайомих осіб під час реалізації банківських електронних платежів; в) особи, які повідомили свої персональні дані працівникам банківської сфери; г) особи, які з огляду на негативні психічні стани піддалися впливу незнайомих осіб під час реалізації банківських електронних платежів (стор. 93-94 дис.).

У другому розділі «**Організаційні засади розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів**» сформовано систему обставин, котрі підлягають встановленню у кримінальному провадженні за фактами вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, зокрема, серед них визначено наступні: 1) обставини, котрі характеризують вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів (відомості про час, місце вчинення шахрайства, відомості про спосіб його вчинення, наприклад: використання ботів для спаму та потрапляння шкідливих програм до комп'ютерного забезпечення потерпілого; використання реквізитів картки, які викрадені з серверів магазинів електронної торгівлі, платіжних та розрахункових систем, з персональних комп'ютерів користувачів; відомості про сліди протиправного діяння; визначення місця отримання неправомірного доступу та інтеграції до мережі (зсередини чи ззовні) та способи вчинення неправомірного підключення (злам програм захисту даних, маніпуляції з даними, командами та інформацією, використання шахрайських програм, технічних прийомів); засоби, що використовуються при скоєнні правопорушення: це можуть бути як технічні, такі як ЕОТ, смартфони,

планшети, модеми, маршрутизатори, так і програмні, такі як VPN, браузері, графічні редактори, програми кодування інформації); 2) обставини, котрі відносяться до характеристики особи злочинця та особи потерпілого (кількість правопорушників – факт розподілу функцій серед шахраїв, завдання кожного з них); 3) причинно-наслідкові зв'язки: наявність певного зв'язку між діями винних осіб та їх результатами; з'ясування причин та умов, які сприяли вчиненню протиправного діяння; 4) обставини, котрі обтяжують, пом'якшують покарання чи взагалі виключають кримінальну відповідальність (чи наявні умови та підстави для закриття кримінального провадження); 5) кваліфікуючі ознаки стосовно розміру шкоди завданої протиправним діянням та обставини, котрі є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності; 6) вид та розмір шкоди, завданої вчиненням шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів.

Сформульовано типові слідчі ситуації розслідування досліджуваного виду шахрайства, зокрема: 1) вчинено шахрайство у сфері використання банківських електронних платежів, наявна особистісна доказова інформація, шахрай відомий – 19 %; 2) вчинено шахрайство у сфері використання банківських електронних платежів, наявна особистісна доказова інформація, шахрай невідомий – 47 %; 3) вчинено шахрайство у сфері використання банківських електронних платежів, наявна матеріальна й особистісна доказова інформація, шахрай відомий, але його дії замасковані під вид законних фінансових операцій – 11 %; 4) вчинено шахрайство у сфері використання банківських електронних платежів, наявна заява від потерпілого, відсутня достатня доказова інформація – 23 %.

У третьому розділі «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів» охарактеризовано організаційно-тактичні особливості проведення обшуку та огляду. Зокрема, вказано, що обшук в більшості випадків проводився в місцях: зберігання і обробки інформації про банківські електронні платежі, що зазнала злочинного

впливу (67 %); знаходження комп'ютерного обладнання, що використовувалося при здійсненні протиправного діяння (43 %); збереження інформації, отриманої злочинним шляхом (41 %); настання шкідливих наслідків (10 %). При огляді електронних інформаційних систем (комп'ютер, планшет, мобільний телефон, тощо) об'єктом огляду являється така техніка, а також носії інформації (наприклад, IP-адреси, системні дані, програми, cookies браузерів, КЕШ та ін.).

З'ясовано організацію і тактику проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства в сфері банківських електронних платежів. На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень, було встановлено, що специфічною ознакою досліджуваної категорії протиправних діянь є потреба проведення цілого ряду негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-технічних заходів, пов'язаних із встановленням шахрая та його зв'язків. Зокрема, серед них було виокремлено такі як спостереження за об'єктом, огляд кореспонденції, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з транспортних та електронних систем. Вказано, що реалізація негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до процесуального порядку є неодмінною умовою того, щоб їх результати здійснення суд вбачав допустимими.

Конкретизовано особливості призначення експертиз в кримінальних провадженнях вказаної категорії. Зокрема, при проведенні підвиду судово комп'ютерно-технічної експертизи експерту необхідно зупинитися на таких моментах: виявити відношення досліджуваної техніки до апаратних комп'ютерних засобів; визначити тип, марку або модель даного пристрою; встановити технічні характеристики і параметри досліджуваного технічного засобу; визначити первинну конфігурацію і характеристики даного пристрою, а також дізнатись, чи були змінені його функціональні властивості, у порівнянні з первісною конфігурацією; провести зовнішній огляд техніки на предмет фізичного втручання у його конфігурацію; встановити, чи є даний технічний засіб накопичувачем інформації, та чи відкритий доступ до такої

інформації.

В цілому дисертаційне дослідження І. О. Коваленка відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків. Автором використано достатньо широкий спектр літературних джерел. Висновки й пропозиції науково обґрунтовані і підтвержені належними інформаційними даними.

Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень.

Разом із тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження І. О. Коваленка, слід відзначити в ній й деякі спірні, дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для обговорення під час захисту:

1. У підрозділі 1.3 «Обстановка та умови вчинення шахрайства в сфері банківських електронних платежів. Слідова картина» дисертант зазначає, що шахрайство являє собою конкретний акт поведінки людини, який відбувається в певній обстановці, місці та часі й завжди втілюється в конкретній дії чи бездіяльності. Надалі І. О. Коваленко наводить ряд думок науковців з приводу зазначеного елемента криміналістичної характеристики (стор. 62-65 дис.). Однак, в цьому розрізі, на наше переконання, необхідно було надати авторське визначення обстановки вчинення злочину.

2. У підрозділі 2.2 «Типові слідчі ситуації та відповідні їм алгоритми дій працівників правоохоронних органів під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень» акцентується увага на тому, що процес організації та планування розслідування будь-якого кримінального правопорушення повинен бути заснований на певній системі. З огляду на проведені дослідження, І. О. Коваленко наводить перелік типових слідчих ситуацій розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів (стор. 121-122). Вважаємо за потрібне вказати дисертанту на необхідності більш докладного визначення алгоритмів дій уповноважених осіб відповідно до них, що може стати подальшим напрямом дослідження.

3. У підрозділі 3.3 «Особливості призначення експертиз в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії» акцентується увага на тому, що проведення вказаної категорії процесуальних дій є обов'язковим при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. Погоджуючись зі вказаною позицією автора, вважаємо за потрібне наголосити на тому, що призначення експертиз – це лише один з видів використання спеціальних знань під час розслідування. Тому вважаємо, що здобувач в подальших дослідженнях може розглянути й інші види використання спеціальних знань.

4. Ми вважаємо, що дисертація значно б виграла у плані практичної складової, якщо більш докладно було досліджено міжнародний досвід розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів.

Але висловлені зауваження не впливають на загалом позитивну оцінку роботи та істотно не зменшують її теоретичного та практичного рівня. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-прикладні висновки дисертації забезпечують розвиток теорії криміналістики, кримінального процесу і вдосконалюють практику кримінальних проваджень досліджуваної категорії, а також виступають підґрунтям для проведення подальших наукових досліджень з цієї тематики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Дисертація Коваленка Іллі Олександровича «Розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для криміналістики, кримінального процесу та практичної діяльності відповідних органів, а саме вирішують проблеми кримінально-процесуальної регламентації і особливостей розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів.

Дисертація є самостійною роботою, пройшла належну апробацію, її зміст цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності. Оформлення дисертації відповідає встановленим МОН України вимогам.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження **«Розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів»** є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а його автор, **Коваленко Ілля Олександрович**, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 Право.

Офіційний опонент:

Провідний науковий співробітник

Приватної установи

«Науково-дослідний інститут публічного права»

доктор юридичних наук, професор

Валентина ДРОЗД